

Per filo e per segno

Om båndet mellem pragmatik og grammatik

Lars Heltoft
Roskilde Universitet

1. Sorrig og Glæde

På italiensk er udtrykket *per filo e per segno*¹ et idiom, dannet af ordet *filo* 'tråd' og *segno* 'tegn', og efter ordbøgerne betyder det 'i alle detaljer'.² Det er formentlig en barokantitese, jf. *sorrig og glæde, ude og inde, himmel og jord, i stort og småt, for better or worse*, med den konventionelle betydning bagved: 'helheden', 'verden', 'livet', 'universet', og udtrykkene peger gennem modsætningen på helheden: 'alt hvad livet rummer', 'overalt i verden'. I tilfældet *per filo e per segno* er helheden 'teksten', 'ytringen', 'fremstillingen', 'sagen' med alle dens sider og detaljer.

Når sådanne antiteser anvendes som klicheer, er det blot disse helhedsbetydninger der formidles, og det er ofte ligegyldigt hvilken antitese der bruges; men uden for klicheen er det aldeles ikke ligegyldigt at Kingo bruger *Sorrig og Glæde*. Det er heller ikke ligegyldigt at udtrykket *per filo e per segno* består af 'tekstens røde tråd' og 'tekstens tegn', for man kan udfolde hvori denne relation består.

Det er emnet for denne artikel. Og jeg vil også gøre en pointe ud af rækkefølgen og skelne mellem *per filo e per segno* på den ene side, og *per segno e per filo* på den anden. *Per segno e per filo*, med det udtryk tager vi udgangspunkt i tegnet, specielt det grammatiske tegn, og spørger hvilken rolle den røde tråd – den talendes intention, forståelsen i kontekst – spiller for analysen af dette tegn. *Per filo e per segno*, hermed tager vi udgangspunkt i tråden – i forståelsesprocessen, i teksten i kontekst, i en søgen efter intentionen – og spørger hvilken rolle viden om tegnets betydning spiller i denne proces. For sammen hører de: Sprogbrug og sprogsystem er forbundne og forudsætter hinanden, både i den enkelte empiriske analyse og teoretisk-principielt.

2. Per segno e per filo: grammatikkens eksempler i kontekst

Man må antage at den radikale pragmatiks kritik (Haberland og Mey 1977) af den teoretiske lingvistik var rettet specielt mod de (dominerende) varianter af generativ grammatik der som udgangspunkt ikke bare har skelnet mellem sprogsystem og sprogbrug – for det er man nødt til – men også har skilt dem ad, under navnene kompetens og performans, hvor kompetensbegrebet netop programmatisk skærer relationen til sprogbrugen over. I den europæiske strukturalismes rødder er der nemlig ingen sådan adskillelse, og forudsætningen om systemets principielle autonomi kommer primært fra Hjelmslev (se Harder 1996), ikke fra de Saussure, som klart pointerer tegnsystemets sociale karakter.

I den generative grammatik, derimod, antages som bekendt kompetensen at være fastlagt gennem parametriske valg inden for rammerne af en universel syntaktisk kombinatorik. Syntaksens autonomi i den generative grammatik kan dog ikke fuldstændig sammenlignes med systemets autonomi hos Hjelmslev, for den universelle syntaks' strukturer konciperes principielt som ikke-semantiske – de interpreteres en anden god gang – mens systemet hos Hjelmslev var og er et tegnsystem.

2.1. The 'definiteness constraint'

Det der her skal være hovedproblemet, er netop den generative positions primære abstraktion: sprogbrugen sættes i parentes, og betydningen sættes i parentes. I omgangen med data viser det sig ved at man antager at man kan bedømme eksemplers acceptabilitet intuitivt gennem simple test hvor der abstraheres fra sprogbrug (fra kontekst og afsenders intention) og fra betydning. Denne klassiske position inden for den generative grammatik holder sig hårdnakked i live, og den har klare konsekvenser med hensyn til de opfattelser af sproglige strukturer man når frem til.

Jeg vil benytte et centralt træk ved de skandinaviske sprog og engelsk i denne diskussion, nemlig analysen af såkaldt præsentativ konstruktion (dansk tradition *der-konstruktion*, præcisere: *der/her-konstruktion*). Både traditionen og den generative grammatik antager at denne konstruktion kun findes ved sætninger hvis argument er udtrykt gennem et ubestemt nominal. Denne bestemthedsrestriktion som generativisterne kalder den, vises gennem testsætninger som (1) nedenfor, her taget fra

en relativt ny behandling af emnet *præsenteringssetninger*, som det hedder på norsk, nemlig Øystein Vangsnes (2000: 232):

Bestemthetsrestriksjonen er kjent fra både engelsk og skandinavisk, og den manifesterer seg ved at den referensielle nominalfrasen i sluttfeltet i presenteringssetninger ikke kan være definit, allkvantifiserende eller partitiv.

Eksempel (1) opsummerer en række testsætninger hvor nominaler der er enten definite, har en alkvantor, eller er partitive, giver uacceptable sætninger. Bemærk at det partitive udtryk må være *somme lingvistar*, ikke *nokre av lingvistane*, der her tæller som et ubestemt nominal (fra Vangsnes: 232):

- (1) Det har vore / mange lingvistar/ *lingvistane/ *alle lingvistane/
*somme lingvistar/ nokre av lingvistane/ på besøk hjå Kirsti

Det kan umiddelbart se ukontroversielt ud, og man finder da også lignende synspunkter i dansk tradition. Paul Diderichsen opfører i *Elementær dansk Grammatik* (1946):

- (2) a. Saa var der vist faldet en Sten ned fra Taget
b. *Saa var der vist faldet Stenen ned fra Taget

Fra klassisk dansk litteratur kan man hente (3a) og selv konstruere sit uacceptable parallelle eksempel (3b), ser det umiddelbart ud til:

- (3) a. Salzach er ingen munter Flod, og der ligger en lille Landsby paa dens østre Bred. *Jacobsen: To Verdener*.
b. Salzach er ingen munter flod, og *der ligger den lille landsby på dens østre bred.

Den generative grammatik vil næppe heller anse sætninger der ser ud til at være med bestemt nominal i udtrykket, men ikke er det i indholdet, for et problem³, fx med superlativ i betydningen 'en meget høj grad' som i (4). Her er dansk tradition heller ikke faldet i vandet.

- (4) Der voksede de skønneste blomster i haven

Hovedproblemet for både tradition og generativ grammatik er at man i en anden kontekst og brugssammenhæng end den der skjuler sig i (3b), sagtens kan anvende bestemt nominal.

- (5) Det er ikke noget rart sted. Salzach er ikke i sig selv nogen munter flod, og der ligger tilmed den omtalte sønderskudte og forladte lille landsby på den østre bred.

Eller måske mindre kunstigt:

- (6) Det er ikke noget opmuntrende sted. Glâne er ikke i sig selv nogen smuk flod, og der ligger tilmed den sørgelig kendte landsby Oradour på den modsatte bred.

Sætningerne (5) og (6) er konstrueret af mig selv gennem en mod-procedure til den generative acceptabilitetstest. Sætningen med *der*-konstruktionen kontekstualiseres, og man leder efter en kontekst der ændrer acceptabilitetsbedømmelsen. Udgangspunktet er en hypotese om at alle isolerede sætninger kan give forkerte bedømmelser netop fordi der mangler kontekst, og testen skal neutralisere denne fejlkilde. Den ændring der fører til (5)-(6), kan foreløbig siges at være en præcisering af den verden som sætningerne skal indføre en nominal referent i. Eksempel (6) indeholder nu et svar på spørgsmålet: *Hvad er det der gør at det ikke er et opmuntrende sted?*

Det er også ligetil at konstruere en version af (1) med bestemt nominal, nemlig et svar på spørgsmålet fx: *Kem det mange gjester hjå Kirsti?*

- (1') Det kem (berre) lingvistane, ikkje litteratane.

I den danske tradition har faktisk Aage Hansen observeret muligheden for ægte forekomster af bestemt nominal i præsentativ konstruktion. Med udgangspunkt i ham er problemstillingen behandlet af mig selv (1987), og af Haberland og Heltoft (1992). Det er disse to sidste artikler der ligger til grund for nærværende fremstilling. Aage Hansen (1967) har eksempler som (7) og (8):

- (7) Der er for Eksempel Koleraen – den medfører Krampeanfald.
- (8) Jeg har så travlt. Der er stuerne, der skal holdes i orden, og børnene, der skal passes.

På dette sted vil de generative grammatikere indvende at det netop ikke drejer sig om den samme præsentative konstruktion, men om en anden, nemlig 'listesætninger' (list sentences), altså en sætningstype hvis semantiske (!) funktion er opregningen af elementerne i en liste (Rando og Napoli 1978); men denne indvending forudsætter hvad der skal bevises, og intet modargument kan lyde at 'listesætninger er ikke *der*-konstruktioner, fordi de ikke overholder bestemthedsrestriktionen'.

Her er der en afgørende metodologisk forskel, og man kan karakterisere den generative grammatiks brug af semantisk information som ad hoc, samtidig med at den i den mere ortodokse del af traditionen principielt ikke er interessant. Modpositionen hertil er bestemt af 'princippet om maksimal polysemi', og det gælder kun under den udtrykkelige forudsætning at analysens genstand er tegnet. Princippet operationaliseres gennem kommutationsprøven, og det er således en procedure til at finde ud af hvilke betydningsforskelle der er vigtige for at forstå det grammatikaliserede system, og hvilke der er varianter, nok så vigtige og nok så kommunikativt fremtrædende, men dog: varianter. Helge Dyvik (1986) har understreget dette forhold ved flere lejligheder og kaldt det en af strukturalismens blivende erkendelser.

Det er nødvendigt med en præcisering. Princippet ses normalt kun anvendt på simple tegn⁴, men her taler vi om konstruktioner, og vi har allerede forudsat en 'simpel' og kendt kommutation, mellem bestemt og ubestemt nominal. Vi skal undersøge 'bestemthed' i forhold til konstruktionens helhed. Og udskiftningen fra bestemt til ubestemt nominal og omvendt fører ikke til andre udskiftninger i konstruktionens udtryk end den vi i forvejen har forudsat. Konstruktionsudtrykket er således det samme i øvrigt for bestemt og ubestemt nominal, og de to typer, nemlig 'præsenteringssætninger' og 'listesætninger', er da varianter af den samme konstruktion.

Proceduren har hidtil bestået i at udvide konteksten, dvs. finde flere mulige intentioner og kommunikative opgaver for tegnet, for dernæst

at trække den ‘emiske’ læsning ud af tegnet, dvs. bestemme hvad der er varianter, og hvad der altid må være en del af tegnets betydning. At undersøge tegnet forudsætter at man undersøger dets brugskontekster.

2.2 *Der/her*-konstruktionens fokusforhold

Beskrivelsen af *der*-konstruktionen er ikke blot at konstatere hvad der er variation, og hvad der har ‘emisk’ status. Vi må også kunne beskrive varianternes betydninger i forhold til konstruktionens tegnhelhed. Et skridt ad denne vej er at eksplicitere konstruktionens informationsstruktur og dermed forstå dens traditionelle karakter af præsentativ konstruktion.

Dansk tradition (Oxenvad 1934) har bemærket at mådesadverbialer blokerer *der/her*-konstruktionen (jf. Hansen 1970):

- (9) a. der brægede et får (*ynkeligt) på marken
b. der arbejder en bosnisk flygtning (*flittigt) hos os

Mådesadverbialer er specifikationer af den verbale relation, og de er i alle normale tilfælde sætningens fokusled, se videre om fokusbegrebet i 3.1. Den præsentative konstruktion er på sin side også en fokuskonstruktion der altid har nominalhelheden med i fokus. Fokusdomænet (Heltoft 2003) omfatter også verbalet, og dette kan udmærket være med i fokus.

- (10) Non-fokus: - Fokus 1: *arbejder en bosnisk flygtning*
Non-fokus: *arbejder* Fokus 2: *en bosnisk flygtning*

Men nominalet skal være i fokus, og der er derfor fokuskonflikt i sætninger som (9ab) der har konkurrerende fokusled: det ene en diskursreferentbærer i fokus, det andet en specifikation til verbalet.

Sætninger med bestemt nominal kan udmærket opfylde kravet om fokus på nominalet, men de må være bærere af identificerbare referenter, og dermed kan de **ikke** være præsentative sætninger der introducerer en ny diskursreferent. De bestemte nominaler er nye i den forstand at de indføres som elementer i en mængde der er specificeret i sammenhængen, eller kan udledes deraf. De er identificerbare som referenter og er

ikke nye som diskursreferenter som sådan, men de er ny information som elementer i den pågældende mængde. Jeg kalder denne mængde baggrundsmængden, og i følgende eksempel er baggrundsmængden nævnt i nominalet *den evige politiske og militære trussel sydfra*. Den specificeres med tre tilfælde af denne politiske og militære trussel: *krigene i Sønderjylland, de to verdenskrige og det Europæiske Fællesmarked*.

- (11) At interessen for det nordiske var størst i Danmark, kan dels hænge sammen med at danskerne er et meget naivt folk, dels - og først og fremmest med den evige politiske og militære trussel sydfra: der var krigene i Sønderjylland mod Preussen, som førte til den politiske skandinavismes sammenbrud i 1864, der var de to verdenskrige, og der er det Europæiske Fællesmarked i vore dage. *Erik Hansen i Lilius og Saari 1996*.

Analysen er i øvrigt således:

- (12) Non-fokus: *var* Fokus: krigene i Sønderjylland mod Preussen
 var *de to verdenskrige*
 var *det Europæiske Fællesmarked*

Yderligere eksempler er (13) – (16):

- (13) <Wieds fortællinger> veksler mellem det større format og det lille, det komisk karikerede genrebillede og anekdoten, den vittige replik.
Der er *fugleskydningen* i provinsbyen - med missionæren uden tilhørere som kontrast.
Der er *høstgildet* på landet, som udvikler sig til et løssluppet drikke- og dansegilde. Og der er *dødsfaldet - b<e>gravelsen*, hvor de sørgende efterladte ender med at bestige karrusellen under mottoet "Jo galere, jo bedre".
Der er også et enkelt minisatyrs spil (...). Og så er der som sagt *anekdoterne* (...) *Berl 1412 1998 2 7*

(14) BEVIDSTHEDEN

Der er vejen, der kommer dernede fra. Der er træerne langs den, og der er måden, vejen dukker op på. [...] Der er badekåben. Der er maven. Der er ansigtets stød mod bugen. Der er ordet på vej. Der er ordets fødsel. [...] Der er ordet: Mor. *Rifbjerg: Og andre historier*

(15) Og hun tænkte sig begravelsen, hvor der bare ville være hende og Lunds og præsten. *Herdal Løg 262*

(16) For Jung var der ud af mødet med Sabina kommet opdagelsen af anima, billedet af kvinden i enhver mand. *Samvirke 7-8, 1985 46* (fra Heltoft 1987)

Eksempel (16) viser at man som venteligt kan have baggrundsmængder med ét (relevant) medlem: Baggrundsmængden er *det der var kommet ud af mødet med Sabina*, og den specificeres med kun et element: *opdagelsen af Anima*. Dette er ikke en absolut identifikation, sætningen er ikke synonym med **kun** (*kommet*) *opdagelsen af Anima*; meningen er at der kun er et relevant element i nærværende ytring og situation.

Inden for rammen fokuskonstruktion med argument 1 ('det logiske subjekt') realiseret som objekt, subjektsposition markeret med *der/her*, er der således to hovedvarianter: præsentativ funktion (diskursreferent-introduktion) og specificerende funktion. Der er således tale om en og samme konstruktion med to semantiske hovedfunktioner, men den tydelige semantiske differentiering er ikke nok til at dele dem op i to forskellige konstruktionstegn. Der er ét polysemt konstruktionstegn med to hovedvarianter og dermed mulighed for anvendelse af det samme tegn i to forskellige sprogbrugsfunktioner: med to forskellige tråde, om man vil.

Analysen af tegn på sprogsystemets niveau forudsætter altså at vi i vores omgang med data bevidst konstruerer eller opsøger ytringer og tekster der kan problematisere vores forforståelse af tegnet (fx bøjningskategorien, konstruktionstypen) og lede til revision af den.

3. Per filo e per segno: tegnsystemet som korrektiv til (for)-forståelsen af tekster

I dette afsnit er bevægelsen den modsatte. Emnet er en (lille, men central del af en) tekstanalyse, og problemet er at bestemme hvilken rolle viden om tegnsystemet kan spille i forståelsesprocessen. Teksten er en berømt fortælling af Giovanni Verga med den dobbelttydige titel *La Lupa*⁵, om kvinden der strejfer på de sicilianske sletter og forfører mændene, herunder præsten og sin egen svigersøn. Men først nogle grammatiske forudsætninger.

3.1. Polyfoni og partikler

I sprogvidenskabelig tradition har man udmærket vist at nægtelsen i dagligsproget var noget andet end den idealiserede nægtelse som logikken opererer med. Den dagligsproglige nægtelses kommunikative karakter er fx indset af Jespersen (1966 [1917]), og med interessen for sprogets informationsstruktur fra o. 1970 trænger nægtelsens kommunikative karakter sig for alvor på. Nægtelsen kan ikke blot forstås som 'det er ikke tilfældet at', men må forstås som en operator der ud over at udpege ytringen som falsk også udpeger bestemte konstituenten eller dele deraf som det der fokuseres på, dvs. som det der specifikt benægtes, se Nølke (1994) og generelt om dansk informationsstruktur Heltoft (2003). I den franske polyfonitradition, der udspringer fra Ducrot, og som er ført videre i projektet ScaPoLine,⁶ analyseres bl.a. nægtelsen som leksikaliseret polyfon, dvs. at anvendelsen af nægtelsen altid sker under forudsætning af at der er et relevant modsynspunkt der benægtes. Specielt i begrebet *ekstern polyfoni* 'det at der ud over den talende også er et andet synspunkt, ofte et modsynspunkt, i spil' mener jeg der ligger en erkendelse der rækker langt ind i traditionelle sprogvidenskabelige problematikker. Scapolineprojektet har vist at sådanne polyfoniforhold ofte er kodede og dermed en del af *la langue* i de Saussures forstand⁷.

Nægtelsen *ikke* hører til den underkategori af frie adverbialer der kan kaldes fokuspartikler. Denne gruppe omfatter også en længere række andre partikler, fx: *ikke, netop, kun, også, godt, gerne*. Gruppen adskiller sig fra både modalpartikler (fx: *jo, sgu, skam, vel, vist, nok*) og sætningsadverbialer (fx *formodentlig, egentlig, heldigvis, åbenbart*) ved at

være fokusmarkører, dvs. udpege det led i sætningen som modtageren skal opfatte som hovedmeddelelsen. På dansk markerer de en klar topologisk grænse, idet alt hvad der følger efter dem i sætningen, er propositionelle led (indholdsfeltets led, i dansk tradition), se Heltoft (1992). I sætningen

(17) Han fyldte skam 60 år

markerer modalpartiklen *skam* en forudsat dialogisk relation, nemlig at den talende tilskriver en ekstern part, oftest modtageren, et synspunkt der er forskelligt fra det han selv fremfører. En fokusoperator derimod korrigerer eller bekræfter et synspunkt samtalepartneren kan tænkes at have, men forudsætter ikke at det faktisk er tilfældet. Det eksterne synspunkt benægtes eller bekræftes hvis det er relevant i kommunikations-situationen at gøre det.

(18) Han fyldte kun 60 år

Forskellen kan anskueliggøres således:

(17') *skam*: Faktisk eksternt synspunkt
Han fyldte noget andet end 60 år

(18') *kun*: Muligt synspunkt hos modtager
han fyldte mere end 60 år

3.2. La Lupa

Vergas tekst *La Lupa* er en myte om den kvindelige seksualitet som en kraft der kan bryde alle sociale bånd: verdslige og kirkelige bånd, familiens bånd og endog båndet mellem mor og datter. *La Lupa* – hvis navn er *Pina* for *Giuseppina* eller *Santa Agrippina* – skaber social katastrofe omkring sig, se følgende tekstramme:

Per fortuna la Lupa non veniva mai in chiesa, né a Pasqua,
Heldigvis kom la Lupa aldrig i kirke, hverken til påske

né a Natale, né per ascoltare messa, né per confessarsi.
eller til jul, hverken for at høre messe eller for at skrifte.

Padre Angiolino di Santa Maria di Gesù, un vero servo di Dio,
Pastor A. fra S.M. di G., en sand Guds tjener,

aveva perso l'anima per lei.
havde tabt sin sjæl på grund af hende.

Pina har forført den lokale præst, jf. det ironiske *un vero servo di Dio*. Men hvorfor *per fortuna*...? Det er klart nok fra teksten i øvrigt, men underdrives her: Hun kunne have gjort det igen, som det passede hende.

Som nævnt sørger la Lupa for sin datters giftermål efter først at have forført og besat den kommende svigersøn Nanni, og hun overdrager brudeparret sit hus, dog med den beskedne betingelse at hun kan blive boede på et halmleje i køkkenet. Dermed er der etableret en potentielt dødelig trekant, og intet middel kan hjælpe Nanni i kampen for at frigøre sig fra dæmonien. Til sidst beslutter Nanni at dræbe la Lupa, og historien slutter med præcis følgende linjer:

1 *La Lupa lo vide venire, pallido e stralunato,*
La Lupa så ham komme, bleg og med opspilede øjne,

2 *colla scure che luccicava al sole, e non si*
med øksen som glimtede i solen, og hun

3 *arretrò di un sol passo, non chinò gli occhi,*
tøvede ikke et skridt, hun sænkede ikke blikket,

4 *seguitò ad andargli incontro, con le mani piene di*
hun fortsatte imod ham, med hænderne fulde af

5 *manipoli di papaveri rossi, e mangiandoselo con gli*
buketter af røde valmuer, mens hun fortærede ham med de

6 *occhi neri. Ah! malanno all' anima vostra! balbettò Nanni.*
sorte øjne. Ah, må din sjæl gå tabt! fremstammede Nanni.

Hvad ender historien med? I følge den danske litteraturprofessor Hans Sørensen med drab (Sørensen 1959: 113)⁸:

Pina er i hænderne på en naturmagt, der er stærkere end hun selv, eller bedre: hun er som en inkarnation af denne naturmagt. Skønt hun ved at hendes svigersøn vil dræbe hende, vender hun tilbage. Han griber øksen og hugger hende ned.

Det kan ikke være en rigtig læsning, og pointen er at alt for mange sproglige tegn står i vejen for den. For det første er det afsluttende verbum *balbettò* 'stammede' ikke noget overbevisende udtryk for en stridsmands fasthed og beslutsomhed i kampen mod det onde. Og for det andet – og vigtigere – er der nægtelsernes funktion i organisationen af fortællingens afsluttende perspektiv. I linje 1-2 er perspektivet la Lupas (*lo vide*): Fortælleren lader os vide hvad hun ser, nemlig den blege og forstyrrede Nanni og den blinkende økse i hans hånd. Men fra linje 2-3 sker der et perspektivskift som er umærkeligt i den forstand at det ikke er eksplicit markeret. Der skiftes perspektiv til Nanni, og det sker gennem brugen af nægtelserne der kræver at man rekonstruerer hvem der havde ventet at det positive udsagn ville gælde:

	Tekstens ordlyd	Ventet positiv ytring
(l. 2-3)	<i>e non si arretrò di un sol passo</i>	<i>si arretrò</i>
(l. 3)	<i>non chinò gli occhi</i>	<i>chinò gli occhi</i>

Sørensen (1959: 115) opfatter slutningen som et bevis på at Pina er

..som en vulkan, hvis udbrud er uberegnelige og fatale som Etnabjergets (...) og selv i skæbnetimen, da den unge bonde griber øksen, sænker hun ikke blikket..

Naturligvis er der på ét niveau tale om forventninger hos tekstens indbyggede læser eller anden person, og det er på dette niveau alene Sørensen læser når han mener Pinas erotik determinerer hendes handlinger. Selvfølgelig forudsætter brugen af nægtelserne at man kunne have ventet de positive ytringer som beskrivelse af det normale, og at det forventede ikke sker. Som også i l. 4:

	Tekstens ordlyd	Ventet positiv ytring
(1. 4)	<i>seguitò ad andargli incontro</i>	<i>fermò</i> ‘hun standsede’

Verbet *seguitare* ‘fortsætte’ indeholder i sig selv en nægtelse (= *non finire, non fermare* ‘ikke holde op’, ‘ikke standse’), og også denne nægtelse fungerer kommunikativt: Nogen kunne vente at hun standsede. At hun ikke gør det, behøver ikke at betyde at hun er kausalt determineret, tværtimod er metaforen *Etna* ilde anbragt, for alt andet i teksten har peget på at hun er erotisk vilje.

Vi er nødt til at gå et skridt videre, og den del af tolkningsprocessen der følger nu, er konfigurationen af synspunktet eller synsvinklen. Synsvinklen var i linje 1-2 eksplicit placeret hos la Lupa, så allerede her han vi en synsvinkel på handlingens plan. Når vi i linje 4-6 får fortalt et indhold der svarer til det Nanni ser, så betyder det at synsvinklen på handlingens plan er gået over til ham: *seguitò ad andargli incontro, con le mani piene di manipoli di papaveri rossi, e mangiandoselo con gli occhi neri*. Og sidste synsindtryk er hendes kulsorte øjne, det metonymiske udtryk i teksten for hendes seksualitet og dens karakter.

De sproglige tegn siger ikke præcis hvordan denne konfigurerings skal finde sted, det er en læseropgave på sprogbrugens niveau, men de siger tydeligt inden for hvilke rammer vi skal foretage konfigurerings, nemlig at vi skal finde en der forventer:

si arretrò → chinò gli occhi → si fermò,

altså at la Lupa bliver angst over udsigten til døden, men det skal også være en som i stedet kommer til at opleve:

seguitò ad andargli incontro → le mani piene.. di papaveri rossi → gli occhi neri.

nemlig at hendes vilje er stærkere end hans: Endnu en gang bliver han fortæret.

På denne måde kan vi bevæge os *per filo e per segno* i tolkningen af teksten, i forståelsen af ytringen. Den eksplicite analyse og brug af det sproglige tegnsystems niveau fungerer som korrektiv til allerede ud-

kastede tekstforståelser; den kan fortælle os at vi har tabt tråden og give os en retning til at genfinde den.

4. Slutning

Redaktionen af *Journal of Pragmatics* formulerede ved tidsskriftets stiftelse (1977) i sin leder det man kunne kalde den radikale pragmatiske position, der på enhver måde giver pragmatikken, sprogbrugen som handling i kontekst, primat i forhold til det fælles, det intersubjektive tegnsystem.

Man kan sige at udviklingen af en funktionel grammatik i forskellige udgaver peger væk fra dette radikale synspunkt ved at imødekomme det. Autonomidogmet er ikke en del af den funktionelle grammatiks forudsætninger, og sprogsystemer dannes og ændres gennem sprogbrug. Men ytringer produceres og forstås på den anden side heller ikke uden et intersubjektivt gældende sprogsystem som forudsætning, den enkelte forståelseshandling og ytringshandling forudsætter et fælles tegnsystem som de talende ikke kan sætte sig ud over.

I praktisk analytisk omgang med sprogets tegn og sprogbrugens tekster viser dette dobbelte forhold sig som båndet mellem grammatik og pragmatik.

Litteratur

- Boysen, Gerhard og Erling Strudsholm. 1996. *Italiensk-dansk ordbog*. København: Munksgaard.
- Corti, Maria og Claudia Caffi. 1989. *Per filo e per segno. Grammatica italiana per il biennio*. Milano: Bompiani.
- Diderichsen, Paul. 1946. *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Dyvik, Helge. 1986. *Grammatik og empiri. En syntaktisk modell og dens forutsetninger, bd. 1-2*. Skriftserie fra Institutt for fonetikk og lingvistik, Universitetet i Bergen, Serie B, nr. 25. Bergen.
- Haberland, Hartmut og Jakob Mey. 1977. Editorial: Linguistics and pragmatics. *Journal of Pragmatics* 1:1. 1-12.

- Haberland, Hartmut og Lars Heltoft. 1992. Universals, explanations and pragmatics. I Michel Kefer og Johan van der Auwera (red.) *Meaning and Grammar. Cross-Linguistic Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter. 17-26.
- Hansen, Aage. 1967. *Moderne Dansk* 1-3. København: Gad.
- Hansen, Erik. 1970. Sætningsskema og verbalskemaer. *NyS* 2. 116-137.
- Harder, Peter. 1996. *Functional Semantics – a theory of meaning, structure and tense in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Heltoft, Lars. 1987. The pragmatic syntax of Danish der-constructions. I Pirkko Lilius og Mirja Saari (red.) *The Nordic languages and modern linguistics* 6. Helsinki: Helsinki University. 177-192.
- Heltoft, Lars. 1992. The topology of verb second and SVO-languages – a study in the sign functions of word order. *Copenhagen Studies in Language* 15. 13-64.
- Heltoft, Lars. 2003. Iconic and categorical focus systems in Scandinavian. I Jorunn Hetland og Valeria Molnár (red.) *Structures of Focus Grammatical Relations* (= Linguistische Arbeiten Band 477). Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 41-85.
- Jespersen, Otto. 1966 [1917]. *Negation in English and other Languages*. København: Ejnar Munksgaard.
- Nølke, Henning. 1994. *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain: Éditions Peeters.
- Oxenvad, Erik. 1934. Om nogle upersonlige Konstruktioner i Dansk. I Poul Andersen, Aage Hansen og Peter Skautrup (red.) *Studier tilegnede Verner Dahlerup paa Femoghalvfjerdsdaarsdagen den 31. Oktober 1934*. 135-140.
- Rando, Emily og Donna Jo Napoli. 1978. Definites in *there*-sentences. *Language* 54. 300-313.
- Sørensen, Hans. 1959. *Siciliansk Prosa. Studier i Giovanni Vergas første romaner og noveller*. Festskrift udgivet af Københavns Universitet.
- Therkelsen, Rita, Nina Møller Andersen og Henning Nølke (red.) 2007. *Sproglig polyfoni: tekster om Bachtin og ScaPoLine*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Vangsnes, Øystein. 2000. Skandinaviske presenteringssetninger i minimalistisk perspektiv. I Øivin Andersen, Kjersti Fløttum og Torodd Kinn,

- (red.) *Menneske, sprog og fælleskab: Festskrift til Kirsti Koch Christensen på 60-årsdagen 1. december 2000*. Oslo: Novus. 225-246.
- Zingarelli, Nicola. 1999. *Vocabulario della lingua italiana* ('Lo Zingarelli'). Bologna: Zanichelli.

Noter

1. En ven af Hartmut Haberland, den italienske lingvist Claudia Caffi, er medforfatter til en håndbog på 860 sider i sprogvidenskab, pragmatik og tekstforståelse for italienske gymnasieelever (!) under navnet 'Per filo e per segno' (Corti og Caffi 1989).
2. Boysen og Strudsholm (1996). Zingarelli (1999): *per filo e per segno* in modo continuato e dettagliato
3. Det burde den muligvis, fordi analysen er ren indholdsanalyse. Men de facto tillader man sig mange andre implicite indholdsanalyser, så tilfældet er ikke overraskende.
4. Fx: præsens *-er* vs. præteritum *-ede/-te*. Dette modsvarer ikke indholdsmodsatningen 'find tidsreferent i nutiden' vs. 'find tidsreferent i datiden', for præteritum kan også anvendes om hypotetiske verdener uden at der sker den mindste ændring i udtrykket. Præteritum er således polysem med en variantfunktion 'datidig verden' og en variantfunktion 'hypotetisk verden'. Der kan generaliseres over disse varianter med den fælles betydning 'afstand', 'distans'.
5. *La lupa*: 'hunulven', men også 'luderen'.
6. Af især Henning Nølle, Rita Therkelsen, Kjersti Fløttum, Coco Norén, Nina Møller Andersen. Se Therkelsen, Andersen og Nølle (2007).
7. Mange forskere og studenter på Roskilde Universitet har bidraget til udforskningen af disse forhold i dansk: Rita Therkelsen, Eva Skafte Jensen, Janus Mortensen, og på specialniveau bl.a. Lise Sylvest Larsen og Siri Maria Ljungberg.
8. Tak til min italiensklærer Lisbeth Rütz for at have gjort opmærksom på Hans Sørensens læsning.

Reference

Heltoft, Lars. 2011. Per filo e per segno: Om båndet mellem pragmatik og grammatik. *KULT 9. Einspruch – Objection – Indsigelse. Essays in Honor of Hartmut Haberland*. 25-40.

KULT is available online at:
www.postkolonial.dk

